

Ara tot just fa trenta anys, l'11 d'octubre del 1976, moria l'escriptor i crític Jaume Picas. Els recordatoris i notes necrològiques d'aquells dies posen l'accent en el caràcter polifacètic i activista de l'escriptor desaparegut.

L'home de les mil passions

Ara, trenta anys després de la seua mort, el nom de Jaume Picas, com el d'altres "animadors" i agitadors de la cultura catalana durant el franquisme, sembla haver passat al saló dels il·lustres desapareguts. O a fer de passatgers involuntaris de la nau de l'oblit del postfranquisme. Això sí, al Camp Nou, milers d'espectadors, potser sense saber-ho, el recorden en cada partit i, de passada, a falta d'altres homenatges, li fan el seu tribut esportiu cada vegada que criden allò de "Som la gent blaugrana...", i és que Picas, amb l'escriptor Josep Maria Espinàs, és el responsable del text –la música és del compositor Manuel Valls i Gorina– d'un dels himnes esportius més corejats en els últims temps. I que la cosa continue.

Polifacètic, plural, versàtil divers, diletant són alguns dels adjectius que Picas va acumular al llarg de la seua trajectòria professional. I amb tota la raó. Pocs exemples hi ha comparables en el territori de la cultura catalana del segle XX. Un itinerari que travessa amb sensibilitat i intel·ligència dominis com els de l'art, la dansa, el teatre, la literatura, el periodisme, la cançó, la ràdio, la crítica, el cinema i la televisió. Un vast i heterogeni camp d'actuació que només una mort prematura –tenia cinquanta cinc anys quan va morir– va tallar de soca-rel i li va impedir de materialitzar projectes en una societat que començava a recobrar les llibertats, quan s'obrien nous horitzons dels quals de segur que un home com Picas n'hauria estat participant.

Fill de classe obrera i esperit catalanista, la seua família procedia per part paterna del Berguedà, i per línia materna, de l'Urgell. Aquest origen, obrer i catalanista, va marcar profundament la seua trajectòria. Jaume Picas i Guiu

ARXIU FAMILIA PICAS

Retrat d'un jove Jaume Picas dibuixat per A. Cirici Pellicer.

va nàixer a Barcelona, al Poblet, nom amb què es coneixia el barri de la Sagrada Família, el 1921. El seu primer aprenentatge el realitzà en una de les escoles Montessori, per a després continuar en la tasca pedagògica encetada per la Generalitat de Catalunya a l'Institut Escola de la institució autonòmica. En una de les revistes que edita l'Institut, *Escola*, un full escolar realitzat pels mateixos alumnes, es pot veure la seua signatura al costat d'altres

futurs noms de la cultura catalana, com Maria Aurèlia Campany o Joan Ainaud. Com assenyalarà el seu amic, l'historiador Cirici Pellicer arran de la desaparició de l'escriptor, "l'estada a l'Institut-Escola li va permetre assimilar no solament una actitud moral molt sòlida sinó també un cúmul de coneixements i una finesa de judici crític sobre l'art i la literatura absolutament fora d'allò presumible en un noi de la seva edat".

Però l'aprenentatge de Picas quedà interromput dramàticament amb l'esclat de la Guerra Civil. Encara adolescent, formava part de l'anomenada "quinta del biberó", i com altres joves catalans —entre ells el futur historiador Josep Benet—, va ser cridat a participar en la contesa. La derrota republicana li fa prendre el camí de l'exili el 1939 i creuar la frontera cap a terres de França. Va ser en aquest temps quan va fer coneixença d'un altre jove estudiant anomenat Alexandre Cirici Pellicer, i amb el qual sostingué una llarga amistat i col·laboració en diferents camps que es mantingué fins a la fi. Després de passar per un camp de concentració, s'instal·là amb altres catalans exiliats a Montpeller. A la ciutat, plena de ressonàncies històriques, i amb l'ombra de Jaume I insuflant una miqueta d'alè, visqueren l'esclat de la Segona Guerra Mundial. Va ser en aquesta ciutat occitana on començà els estudis d'art, mentre escrivia els seus primers poemes, de to satíric i humorístic. D'aquest temps heretà una malaltia als peus per culpa d'unes febres tifoïdes que l'obligaren en el futur a valdre's d'un bastó. A més de Cirici i Picas, entre el grup de joves exiliats hi havia també Josep Pallach, Josep M. Lladó i Heribert Barrera. En un dels cafès de la ciutat, el grup de catalans s'aplega en una mena de tertúlia que presideix l'escriptor Francesc Pujols. Durant aquest període realitza algunes exposicions de pintures i dibuïxos, on deixa veure el seu esperit incisiu. Per traure's uns diners dissenya unes targetes nadalenques amb Sant Josep i la Verge Maria arrossegant un carret amb l'infant Jesús, que sens dubte van fer arrufar el nas de més d'un comerciant francès, davant d'aquesta representació tan poc pietosa. Tot i que el dibuix amb el temps esdevingué una feina cada vegada més secundària, Picas no deixà mai de pintar, i entre els seus primers treballs es troben les portades que realitzà per a l'editor Arimany en els anys quaranta.

El 1941, Picas tornà de l'exili per instal·lar-se de nou a Barcelona. Per a un jove com ell, educat en l'atmosfera efervescent de la Catalunya republicana, l'ambient d'aquesta primera postguerra resulta del tot irrespirable. La cultura de l'estraperlo i l'"arriba Espanya" regeix la vida dels catalans i les po-

ques llums d'esperança només arriben dels fanals o dels cartells dels espectacles del Paral·lel, on s'acaba de presentar la companyia de Los Vieneses. Els seus espectacles de gust centreeuropeu posaran fantasia en la vida dels barcelonins d'aquests anys. Un somni que es desvetllava a l'eixida del teatre, amb gust de pa negre i llibreta de racionament. En un acte —segurament— de pragmatisme, i també a contracor, es matriculà a la Facultat de Dret, una carrera que d'entrada semblava una bona inversió per al futur, però un ofici que no acabà exercint mai. Va ser precisament en aquesta facultat on va fer amistat amb Josep Benet. Entrà llavors a formar part del Front Universitari, que liderava el futur polític i historiador. Picas s'integrà en els anomenats Grups Nacionals de Resistència, que destacaven per les seues accions cridaneres, com penjar banderes catalanes en llocs destacats —com la Sagrada Família, el Palau de la Música o el passeig de Gràcia...—. Participa activament en la primera gran mobilització popular catalana de la postguerra promoguda per la Comissió Abat Oliba amb motiu de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat. A l'igual que altres activistes, el jove estudiant de Dret recorre Catalunya i participa en actes on per primera vegada s'escolta parlar públicament en català des de la finalització de la guerra.

És aquest activisme i servei al país —que no abandonà mai— el que el porta

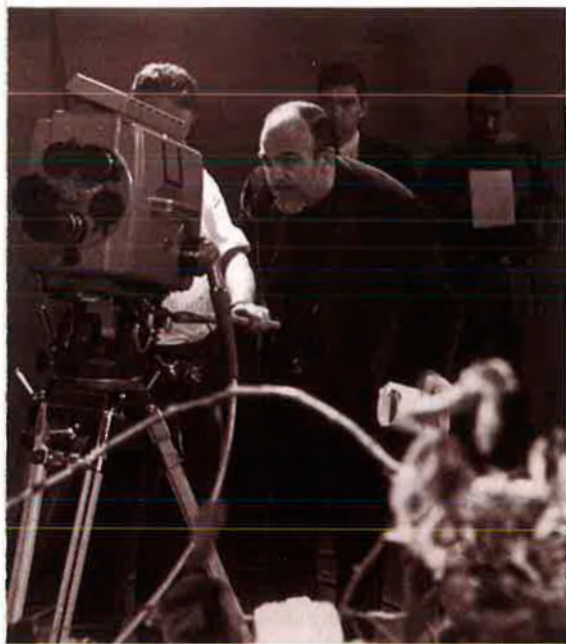
a participar en la fundació del grup de dansa l'Esbart Verdaguer. Picas hi treballa en diferents fronts: com a director plàstic del ballet, com a creador de vestuari, com a dissenyador d'escenografies i de luminotècnia. A més, s'encarrega també de fer el disseny dels cartells i dels programes del grup. En la formació conceix la que serà la seua dona, Sorne Blasi, una unió de la qual naxeràn les seues filles, Elisenda i Jordina. Sota un règim de repressió i amb una llengua soterrada i prohibida, el ballet esdevingué una esclatxa per obrir horitzons de llibertat a la cultura catalana. Els promotors somniaven en una companyia de ball d'avantguarda, allunyada dels patrons folkloristes i conservadors promoguts pel règim franquista, que difonguera el nom de Catalunya per tot el món, com en el seu moment van fer els ballets russos de Diaghilev. Diversos problemes financers, però, acabaren ensorrant aquesta aventura cultural. Tot i així, l'Esbart Verdaguer resta com una de les fites de la cultura catalana de postguerra. Només fullejant alguns dels seus programes es pot apreciar la seua ambició com a proposta artística dins del panorama cultural d'aquells anys i, per descomptat, la seua decidida vocació nacional en una societat civil que el franquisme quasi havia aconseguit fer desaparèixer.

Dies de ràdio, somnis de televisió. Malgrat aquest pluralisme professional que l'acompanyarà per sempre,

Jaume Picas, amb l'actriu Mary Pickford.

és l'escriptura l'activitat que vertebrava la vida de Jaume Picas. Tot i que els seus primers tempteigs literaris els realitza en el món poètic —que anys després tindran la continuació més reeixida en la cançó com a lletrista i adaptador—, acabarà triant altres àmbits d'expressió literària, com el periodisme, la dramaturgia o la crítica, encara que també farà incursions en la novel·la. En una cultura catalana, en què a poc a poc comencen a obrir-se tímidament espais i plataformes sota l'ull vigilant de l'aparell franquista, la cultura sembla un cercle reservat no-

Jaume Picas, dirigint Teatre català a TVE.

més per a l'"alta literatura" presidida en aquells anys per Carles Riba. Picas s'allunya molt prompte d'aquests cenacles impregnats d'elitisme. No és en el món dels literats i cultivadors metafísics on es troba a gust, sinó treballant per una cultura més popular i quotidiana. Anys després, a la pregunta de si es considerava un autor comercial, Picas, home polemista i a qui li agradaven les *boutades*, contestarà: "Ben mirat, també Shakespeare i Beethoven podríem dir que eren artistes comercials." Aquesta oportunitat de connectar amb una cultura popular se li presenta de la mà dels nous mitjans de comunicació que comencen a infiltrar-se irremediablement en la vida dels catalans. I la ràdio és, sense dubte, amb el cinema, un

dels més populars en aquests anys cinquanta. Una ràdio en format de concursos i radionovel·les, de programes musicals en directe o consultoris femenins com els d'Elena Francis. Espais radiofònics com el *Radioteatro*, de Radio Barcelona, el *Teatro Invisible*, de Radio Nacional, o els serials de José Mallorquí a Radio España familiaritzen els oients amb unes veus determinades, moltes de les quals, com una espècie de transmigració sonora, també es poden escoltar en les sales de cinema amb els rostres d'Ava Gardner, Audrey Hepburn o Deborah Kerr.

Picas entra a treballar en aquest món com a director adjunt dels radioteatres que dirigeix Armand Blanch a Ràdio Barcelona. En aquesta emissora realitzarà, tant en tasques de direcció com de guionista, més de deu mil programes —entre serials, espais dramàtics, infantils, històrics i, evidentment, falques publicitàries—. És en aquesta gran "fàbrica d'escriptura sonora" on aprèn i forja la seua ploma com a creador literari "popular". Un treball que, igual com altres que realitzarà en l'àmbit de la Nova Cançó, la dramaturgia o la crítica, no gaudirà mai del respecte intel·lectual dels cenacles més elitistes de la cultura catalana i l'etiquetaran com un creador secundari. Una indiferència que li pesarà tota la vida, i que compensarà amb el seu caràcter enèrgic i vitalista. Un dels últims programes que dirigeix a Ràdio Barcelona és *En totes direccions*, una emissió que es presentava com "l'actualitat de la cultura catalana en les seves manifestacions més diverses" i que s'expressava totalment en català, un fet encara anormal per a un mitjà de comunicació dels primers anys setanta. Pels seus micròfons, durant prop de quatre mesos, passaran noms de perfils tan diversos com els de Jaume Vidal Alcover, Terenci Moix, Maria del Mar Bonet, Pere Gimferrer, Aurora Bertrana, Salomé, Oriol Regàs, Sebastià Gasch, Monica Randall, Antoni Ros-Marbà o el president del Fútbol Club Barcelona Agustí Montal. Una relació nominal que posa de relleu el caràcter obert i plural que per a ell representava la definició de cultura catalana.

La ràdio, a més de permetre'l guayar-se la vida, li ofereix l'oportunitat de dirigir dramàtics. Picas, que ha fet els

primers passos escènics en el món de la dansa, no tarda a enfilarse als escenaris teatrals. El 1952 en el Teatro Comedia de Barcelona presenta la versió catalana de *L'annonce fait a Marie*, de Paul Claudel, que compta amb la presència de l'autor. Uns anys més tard, el 1959, el seu nom encapçala, com a director escènic, l'obra *Història d'un soldat* d'Igor Stravinski que s'estrena al Palau de la Música en versió catalana de Narcís Bonet, tot i que el programa de l'espectacle es presenta totalment escrit en castellà. També farà la seua presentació en l'univers líric amb l'òpera *Amunt*, escrivint el llibret que s'estrena en el Teatre del Liceu el 1959. Però Picas encara haurà d'esperar per aconseguir el seu primer gran èxit teatral, que arriba amb la comèdia, escrita i dirigida per ell, *La inocència jeu al sofà*. L'obra, estrenada al Teatre Windsor, és un gran èxit de públic i representa el descobriment d'una jove actriu anomenada Anna Maria Barbany, que dècades després farà les delícies dels seguidors de les sèries autòctones de TV3. Però malgrat l'èxit de l'obra, Picas no aconsegueix donar continuïtat a la seua faceta teatral i serà la televisió, com abans havia estat la ràdio, on projecta la seua passió teatral.

A final dels anys cinquanta la televisió, una, gran i en blanc i negre, ha començat a traure el cap tímidament en les llars de l'estat espanyol. Va a ser en la dècada següent quan es transforma en el gran mitjà de masses, i col·labora —amb el turisme i els plans d'estabilització entre altres factors— a l'obertura epidèmica del règim. Barcelona i Madrid, a manera de capital bicèfala, es reparteixen la graella televisiva. A Barcelona, al centre de Miramar, un home de l'espectacle com Artur Kaps, un jueu que havia arribat amb la *troupe* dels Vienesos, realitza programes musicals a nivell europeu com *Los amigos del lunes*, mentre que Mario Cabré i la gosseta Marilyn posen somriures i llàgrimes de vint-i-cinc polzades. Dècades després ens assabentarien que la creadora de la popular gosseta, Herta Frankel, havia estudiat amb un creador com Max Reindhart. Un home com Picas, curiós per naturalesa, tastador infatigable, estava cridat a participar en el nou mitjà. I ho farà, a més, servint aquell país que havia vist esquinçat i

Picas, la mirada de cel·luloide

Conten que allà pel final dels anys cinquanta, Jaume Picas, passejant per davant de l'estàtua de Clarà de la plaça de Catalunya, va proposar substituir-la per una altra estatua, això sí, més monumental, de les cames de l'actriu i ballarina Cyd Charisse. El cinema il·luminaria la vida de Jaume Picas des de la seua adolescència fins a la mort. Animador i proselitista en el món dels cine-clubs de la postguerra, entra a col·laborar a la revista *Fotogramas*, on comença a realitzar entrevistes. La seua figura, amb un bigoti *look* Errol Flynn, apareix en companyia de les grans estrelles de Hollywood. Al bigoti, li succeirà una barba retallada, de gust mefistofèlic i rostre de "dolent" de cinema de suspens, que marcarà el seu perfil com a crític cinematogràfic. És en aquesta secció on condensa el seu pensament sobre el cinema, de vegades d'una manera implacable, però sempre amb rigor i amenitat. Cada setmana amb un profund esperit analític –estètic, sociològic, cultural–, Picas ofereix el seu apunt crític, i fa seua aquella consigna que diu que l'únic risc que s'ha d'evitar en el cine és l'avorriment. Però la seua devoció cinematogràfica li durà també a posar-se davant de les càmeres i farà d'actor ocasional tant en pel·lícules de l'Escola de Barcelona –un moviment que troba en ell un decidit defensor enfront de l'anomenat "cinema mesetari" de Madrid– com en altres produccions que es realitzen en la ciutat. Fins i tot participa en una producció de Hollywood, *La gran esperança blanca* dirigida per Martin Ritt. Als oficis de crític i actor sumarà el de guionista; entre els seus treballs destaca *El monumento*, una comèdia satírica dirigida per José Maria Forqué. Picas serà també l'autor de

Jaume Picas, un xerif al Far West d'Esplugues de Llobregat.

novel·la que possibilita el debut cinematogràfic de Joan Manuel Serrat, *Tren de matinada*. Una novel·la d'encàrrec que ha d'escriure en vuit dies per a preparar la producció, ja que la censura espanyola exigia per a poder fer la versió catalana de qualsevol pel·lícula que el seu guió tinguera un origen literari. Poc abans de morir, els seus textos cinematogràfics escrits per a la revista *Jano* apareixeran recollits en el llibre *Cine en pedazos*. A la presentació deixava escrit: "A la memòria de l'adolescent somiador que un estiu dels anys trenta, memorables per tants conceptes, anava descobrint cada tarda, pels sufocants cinemes de barris barcelonins, l'encant irresistible de les pel·lícules americanes."

que ara, malgrat la dictadura i les prohibicions, començava a donar proves de vitalitat i redreçament, com una mena de nova renaixença. A Picas li caldrà l'honor de realitzar el primer programa en català de Televisió Espanyola. L'any 1964 comença pel Circuit català de TVE l'espai mensual *Teatro catalán*. La primera edició d'aquell programa, que s'emetria després de finalitzar les emissions estatals, s'obre amb l'obra *La ferida lluminosa*, de Josep Maria de Segarra. Picas, que fa les tasques de director i realitzador, per a franquejar els problemes de censura ha d'escollir obres de caràcter històric o comèdies costumistes. Entre altres, s'hi poden veure, *Mar i cel*, *Cançó d'amor i de guerra*, *La filla del mar*, *El pati blau*,

etc. Durant alguns anys, per als espectadors de Catalunya i les Illes, serà l'única via permesa d'escollir el català en la petita pantalla. Més tard, s'ampliarà la permissivitat amb altres programes com *Mare Nostrum*.

Picas, pigmalí de la Nova Cançó. El seu treball a televisió permet a Picas comprovar la importància d'aquest mitjà i la seua incidència en la societat. Malgrat l'emissió marginal d'un programa com *Teatro catalán*, l'escriptor s'adona de la importància del mitjà televisiu per a la difusió futura de la llengua i la normalització del país. Però si la televisió és encara un instrument amb molts entrebancs, la cançó pot arribar a ser un mitjà valuósíssim

per a la projecció popular de la llengua. I el moviment de la Nova Cançó, que acabarà convertint-se en el fenomen més popular de la cultura catalana del segle XX, ha esdevingut al llarg de la dècada dels seixanta una eina molt poderosa per a la projecció pública de la llengua. Picas obre un altre front de treball –també podríem dir de combat– i comença a treballar com a assessor literari a Edigsa, la casa matriu de la Cançó. Picas ja ha fet algunes lletres de cançons per a Emili Vendrell fill, però serà en l'editora on donarà les seues pàgines més brillants i enginyoses. Per les seues mans passa una primera Núria Feliu, que s'obre camí entre les composicions de caire jazzístic i la balada moderna. "Era un home

—recorda Núria Feliu— com a creador molt exigent, i de vegades, fins i tot podia resultar molt dur, però això ho compensava amb una gran sensibilitat, sentit de l'humor, i una refinadíssima cultura, que li permetia poder fer per igual la traducció d'una comèdia musical de Broadway, un estàndard de jazz o una cançó popular folklòrica.”

En col·laboració de músics com Antoni Ros-Marbà o Francesc Burrull, Picas realitza tota mena de textos, originals o adaptacions, sempre apostant per una cançó “normalitzada” o comercial, amb dignitat literària, i que es poguera escoltar en la ràdio al mateix nivell que qualsevol altra cançó. Tanmateix, la Cançó acabarà identificant-se amb la cançó més testimonial o cívica, i “la via melòdica”, restarà finalment, “carretera secundària”. Aquesta aposta per una cançó “per a tots” tindrà la seua plasmació en la figura de Joan Manuel Serrat. Serrat es perfila ràpidament com l'artista més popular de la Nova Cançó i sobretot més rendible per a l'editora Edigsa. Tot i que alguns directius d'Edigsa veuen en ell “l'Adamo català”, Picas percep ràpidament la força i la tendresa que sap inspirar i exhibir com a intèrpret en la seua projecció pública. És Picas el que li dirigeix en la seua posada de llarg al Palau de la Música l'abril de 1967. I suposem que un àlbum com *Cançons tradicionals* exigia, tot i que en el disc no figure el seu nom, la cultura i la saviesa d'un escriptor com ell per a la realització del projecte. Arran de l'afer eurovisiu, Picas serà un dels homes de suport que acompanyan Serrat a París durant els moments més crítics. En les seues memòries, el promotor Josep Espart Tico relata una anècdota que reflecteix la personalitat vehement de l'escriptor. Abans de partir cap a París, Picas es troba amb Raimon en l'editorial Edigsa i, sense pensar-s'hi, li amolla: “Hi ha molta gent que va dient que no, que no, que no, que no, però a última hora n'hi ha un que ja ha fet el no.”

L'altre descobriment musical en què Picas torna a representar el seu paper de pigmalíó serà La Trinca. El tàndem Picas - La Trinca funcionarà amb gran èxit durant els primers anys del grup, produint una sèrie de discos i d'espectacles de gran èxit. La joia de la corona d'aquesta col·laboració és el disc *Festa*

El rei Joan I de Catalunya

El rei Joan primer, de Catalunya escolta el rossinyol, no es vol sentir mai sol.

El rei Joan primer, de Catalunya, estima el cant Novell empaïta el cervatell.

Per vós la cançó i la rosa encesa, reial amador de la gentileza.

El rei Joan primer, de Catalunya Fa música suau, vol tractes amb la pau.

El rei Joan primer, de Catalunya té lletra i escriu bé, no sap comptar el diner

Per vos la cançó...

El rei Joan, primer de Catalunya, és home de palau fa sempre el que li plau.

El rei Joan primer, de Catalunya desarma el seu castell, té el goig a flor de pell.

Per vós la cançó...

El rei Joan primer, de Catalunya, és riu de guerrear, no plora pel demà.

El rei Joan primer, de Catalunya, oblida mort i dol, no sap que es pon el sol.

En va dic el plany amb la galta encesa d'aquest rei estrany que caigué al parany de la gentileza.

Lletra: Jaume Picas

Música: Antoni Ros Marbà

Major, on l'escriptor recull i descriu admirablement tots els paisatges de la cultura popular catalana. “Vaig jugar la

carta de La Trinca —escriurà— perquè sempre he tingut un gran afecte a la Catalunya popular, la de la costellada i la broma grossa. La que va fer una guerra pacientment i amb valentia. La de la pell dura i el cor tendre.” En col·laboració també amb La Trinca i Guillermina Motta realitza el disc *Història de Catalunya*, un treball amb música d'Antoni Ros-Marbà, on selecciona deu moments de l'història del Principat, conjugant amb molta sensibilitat didactisme i creació. El projecte desperta les ires de la censura pel seu caràcter “nacional”, i els seus promotors han de treballar de valent perquè pugua veure finalment la llum.

És indubtable que el treball creatiu d'homes com Jaume Picas, Jordi Sarsanedas, Maria Aurèlia Capmany, Ramon Folch i Camarasa o Josep Maria Andreu provinents de la literatura i la poesia, donarà a la Cançó un gran nivell literari insòlit per al panorama musical espanyol d'aquells anys. El poeta i lletrista Josep Maria Andreu compartirà amb Picas alguns treballs discogràfics. “Vaig conèixer Jaume arran de l'inici de la Nova Cançó. Era un home d'una gran personalitat i d'un gran bagatge cultural. Ens trobàvem als locals d'Edigsa als Matinals del Romea, als Premis del Disc de Lloret de Mar, i sempre destacava per la seua intel·ligència i humor, que el feien centre de totes les reunions.”

En els últims anys de la seua vida, Picas continuarà amb el seu treball com a director i realitzador televisiu. La mort del dictador i l'inici de la restauració democràtica veuran l'eixida del primer diari en català des de 1939. Al diari *Avui*, Picas, ja malalt, s'encarregarà de la secció de crítica cinematogràfica, ara escrita en català. L'escriptor finalment reunia dues passions que havien marcat la seua vida, la llengua i el cinema. Picas també serà un dels promotors del Moviment Socialista de Catalunya, tot i que no podrà veure'l consolidat com a gran partit popular. L'11 d'octubre de 1976 moria a dos quarts de nou en una clínica barcelonina. Un home que, com recordava Josep Maria Espinàs a la seua secció de l'*Avui*, havia sabut exercir “la curiositat com un ofici”.

Carles Gámez